

Тематична рубрика: теорія навчання

УДК 374.015.3:[001.89:005.32]

**РОЛЬ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ
ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ ДО НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ**

**THE ROLE OF POSTAL EDUCATION INSTITUTIONS IN FORMING
POSITIVE MOTIVATION TO SCIENTIFIC AND RESEARCH
ACTIVITIES IN SENIOR SCHOOL SCHOOLS**

Бунчук О.В.

канд. пед. наук,

старший викладач кафедри педагогіки і

педагогічної майстерності

Мелітопольського державного педагогічного

університету імені Богдана Хмельницького

В дослідженні проаналізовано значення Малої академії наук у формуванні позитивної мотивації до науково-дослідницької діяльності в учнів старшої школи. Автор обґрунтовує, що саме закладам позашкільної освіти належить роль у розвитку дитячих дарувань і творчої особистості. Адже, у сучасних умовах швидкого темпу життя, інтелектуальні та мобільні здібності підростаючого покоління набувають усе більшого значення. І перше місце у розвитку означених якостей відіграє науково-дослідницька діяльність школярів в контексті навчального процесу МАНу. В публікації також звертається увага, що науково-дослідницька діяльність учнів старшої школи в умовах МАН буде ефективною, якщо вона правильно вмотивована і приносить реальну наукову та практичну користь.

Ключові слова: заклади позашкільної освіти, Мала академія наук, позитивна мотивація, учнівська молодь, учні старшої школи, науково-дослідницька діяльність.

В исследовании проанализировано значение Малой академии наук в формировании положительной мотивации к научно-исследовательской деятельности в учащихся старшей школы. Автор обосновывает, что именно заведениям внешкольного образования принадлежит роль в развитии детских дарований и творческой личности. Ведь в современных условиях быстрого темпа жизни, интеллектуальные и мобильные способности подрастающего поколения приобретают все большее значение. И первое место в развитии указанных качеств играет научно-исследовательская деятельность школьников в контексте учебного процесса МАН. В публикации также обращается внимание, что научно-исследовательская деятельность учащихся старших классов в условиях МАН будет эффективной, если она правильно мотивирована и приносит реальную научную и практическую пользу.

Ключевые слова: учреждения внешкольного образования, Малая академия наук, положительная мотивация, учащаяся молодежь, учащиеся старших классов, научно-исследовательская деятельность.

The study analyzed the significance of the Small Academy of Sciences in the formation of positive motivation for research activities in high school students. The author substantiates that the institutions of extracurricular education have a role in the development of children's talents and creative personality. After all, in today's rapidly changing pace of life, the intellectual and mobile abilities of the younger generation are becoming more and more important. And the first place in the development of these qualities is the research work of students in the context of the educational process of the IAU. The publication also draws attention to the fact that the research activities of high school students in the MAN context will be effective if it is properly motivated and brings real scientific and practical benefits.

Key words: out-of-school educational institutions, Small Academy of Sciences, positive motivation, student youth, high school students, research activities.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасних умовах модернізації системи освіти в Україні, визначення нових завдань, пов'язаних із змінами у підготовці особи до життя і практичної діяльності, зростає роль закладів позашкільної освіти. Сьогодення потребує від закладів освіти формування всебічно розвиненої особистості. Виявити, знайти і розвинути творчу особистість, здатну діяти раціонально – це безпосередня функція МАН України. Важливою ланкою цієї системи є наукові гуртки, участь в яких для багатьох дітей є кроком у доросле життя. Науково-дослідницька діяльність допомагає учнівській молоді оволодівати вмінням самостійно отримувати нові знання на основі наукового аналізу довколишнього світу, розвиває мислення, стимулює формування пізнавальних здібностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій на які спирається автор, в яких розглядають цю проблему і підходи її розв'язання. Теоретичні основи використання дослідницьких завдань у вихованні творчої особистості, залучення школярів до наукової творчості розроблені в працях Г. Альтшуллера, Ш. Амонашвілі, В. Андрєєва, С. Балашової, І. Зязюна, Н. Ничкало, В. Обозним, Г. Пустовітом, В. Редіною. У їх працях зазначається, що формування й розвиток творчих здібностей, творчої активності дітей у процесі дослідницької діяльності полягає у керованому розвитку інтелекту особистості шляхом навчання здобувати знання, які забезпечують формування не лише світогляду дитини, а й життєвих цінностей.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – висвітлити значення закладів позашкільної освіти у формуванні позитивної мотивації до науково-дослідницької діяльності в учнів старшої школи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Починаючи працювати над публікацією, ми зробили висновок про те, що ранній успішний досвід творчої інтелектуальної діяльності особистості, значно полегшує подальшу навчальну, освітню і наукову діяльність, оскільки дослідження свідчать, що

вчитися мислити та самостійно працювати у вищому навчальному закладі, не навчившись цьому в школі, практично неможливо. Науково орієнтована діяльність школярів сприяє ранньому виявленню й розвитку професійних схильностей дітей і підлітків, формуванню лідерських якостей, умінню працювати в команді, умінню аргументовано доводити свою точку зору, залученню до наукової праці. Науково-дослідницька робота школярів в умовах МАН – це один із видів пізнавальної діяльності, який є природнім продовженням і поглибленням навчального процесу шляхом вивчення певних конкретних тем і проблем, завдяки використанню системи методів досліджень, що сприяє розвитку в учнів наукового мислення, потреби в інтелектуальному становленні, саморозвитку та самовихованні, який здійснюється під керівництвом вченого-педагога [4, с. 6].

Перед кожним науковим керівником ставиться завдання – навчити учня бачити наукову проблему і вміти її дослідити, використовуючи для цього різні форми і методи наукових досліджень. Кожен учень отримує тему дослідження від наукового керівника, якого відвідує один-два рази на тиждень. Програма науково-дослідницької роботи, завдання, етапи її виконання, звіт розміщують у “Щоденнику з науково-дослідної роботи учня”, яким він користується під час включення у науково-дослідну діяльність. Основною формою звіту за виконану науково-дослідницьку роботу є захист наукової роботи на обласному рівні [4, с. 7].

Важливими умовами реалізації науково-дослідницької роботи виступають:

- готовність наукових керівників до спілкування з учнями старшої школи при врахуванні їх вікових особливостей;
- використання інноваційних технологій;
- виділення школярами вільного часу для занять у бібліотеці, консультацій у фахівців, роботі в електронних бібліотеках;
- включення учнів у взаємодію зі студентами, викладачами ВНЗ, педагогічними працівниками.

Педагогічний досвід неодноразово засвідчував, що науково-дослідницька робота учнів старшої школи є серйозним фактором розвитку творчого потенціалу. У процесі роботи над дослідженням у школярів розвивається самостійність і критичність мислення, вміння аналізувати, узагальнювати, систематизувати і класифікувати бібліографічні джерела.

Велика роль в успішній науково-дослідницькій діяльності учнів старшої школи надається мотивації цієї діяльності. Ця рушійна сила на різних рівнях має різну назву – допитливість, пізнавальний інтерес, жадання знань тощо. Спрямованість до об'єкту пізнання, настанова на творчість, визначають головний напрям науково-дослідницької діяльності школяра. Цілеспрямованість припускає вміння правильно організувати й розподіляти в часі свою працю, бачити перспективу роботи, її послідовні етапи. Вона стає особливо продуктивною, коли переростає в пристрасть. І. П. Павлов у своєму листі до молодих учених писав: «Великої напруги і великої пристрасті вимагає наука від людини. Будьте пристрастені у своїй роботі і у ваших шуканнях» [2, с. 4].

Проникнення до світу невідомого, розкриття глибокої гармонії та дивовижної різноманітності явищ, захоплення красою пізнання закономірностей, що відкривається перед людиною, відчуття сили людського розуму, усвідомлення влади, яку людина завдяки науці набуває над природою і суспільством, породжує багату гамму відчуттів і сильних людських переживань, невід'ємних від творчих шукань учених: задоволення, захоплення, здивування (з якого, як вважав Аристотель, починається усяке пізнання) [2, с. 4].

При створенні умов позитивного відношення учнів старшої школи до написання науково-дослідницьких робіт в МАНі, необхідно проводити індивідуальну роботу з обдарованими школярами і розвивати необхідні навички на уроках та в позаурочний час у закладі загальної середньої освіти.

На цьому шляху є кілька етапів: 1) пошук творчо розвинених дітей, який досягається при вивченні науково-пізнавальних інтересів учнів, що

впливає як на вибір теми дослідження, так і на хід роботи над нею. 2) системне використання технології проблемного навчання. Готуючи дітей до написання науково-дослідницьких робіт, слід звернути увагу на готовність дитини до такого виду діяльності. 3) мотивація до написання та захисту науково-дослідницьких робіт. Проблема формування мотивації до науково-дослідницьких робіт завжди була актуальною. Як відомо, зміст досліджень, його значимість для учня лежать в основі мотиваційної сфери. Від змісту досліджень залежить спрямованість школяра, тобто мотиви науково-дослідницької діяльності. 4) використання на уроках технології проблемного навчання, в основі якої лежить створення учителем самостійної пошукової діяльності школярів із розв'язанням навчальних проблем. 5) застосування проектної методики метою якої є прищеплення учням уміння користуватися дослідницькими прийомами: збирання інформації, аналізу, висування гіпотез, уміння робити висновки.

В умовах науково-дослідницької діяльності МАНу, в якості мотивів учнів старшої школи можуть виступати як безпосередній інтерес до завдання в процесі навчання, так і усвідомлення важливості отримуваних знань у майбутньому (особливо при професійному самовизначенні старшокласників), прагнення самоствердитися серед товаришів, випробувати й виявити свої здібності, знайти своє місце у колективі, дістати схвалення дорослих. Для багатьох прогресивних учених важливим стимулом науково-дослідницької діяльності є користь, яку вони можуть принести суспільству.

В процесі дослідження ми виділяємо зовнішні і внутрішні мотиви. Під зовнішніми мотивами розуміємо: 1) прагнення до матеріальних вигод, до забезпечення свого пріоритетного становища в науковому суспільстві; 2) об'єктивні обставини, наявність проблемної ситуації тощо. До внутрішніх мотивів можна віднести: 1) конкуренцію, прагнення перевершити суперників тощо; 2) незадоволеність своїм становищем, прагнення до самовираження, самоактуалізації в учнівському колективі.

Між внутрішньою і зовнішньою мотивацією складаються складні відносини. Зовнішня мотивація стає двигуном наукової діяльності лише за допомогою внутрішньої мотивації, оскільки на переваги, виражені в термінах зовнішньої мотивації (пріоритет, слава, матеріальна винагорода тощо), учений має право претендувати лише після відкриття, отримання нових фактів, до яких неможливо дійти без стимулюючої та направляючої дії внутрішніх мотивів, що створюються наочно-логічною структурою завдання [2, с. 5].

На думку А. Маслоу, справжнє задоволення людина отримує лише при реалізації потреби в творчості та самоактуалізації. Саме у цьому випадку вона стає сама собою, індивідуальністю, яка досягає власної досконалості, самовираження. Задоволення потреби до самоактуалізації, яка залежить від задоволення естетичних, когнітивних потреб і потреб у самореалізації, не пов'язане з будь-якою потребою, заповненням будь-якого недоліку. Це творча діяльність, вона не заповнює щось, а створює нове в людині, постає як експресія, зростання й розвиток людини [3].

Звертаючись до іншого погляду вчених на систему мотивації науково-дослідницької діяльності школярів, виділяємо такі три групи мотивів:

1) пізнавальні – інтерес до здобуття нових знань, фактів, ідей, інтереси до прийомів самостійного набуття знань, вдосконалення власної науково-дослідницької діяльності;

2) соціальні мотиви – перш за все це сфера застосування отриманих результатів дослідницької діяльності. Тобто чітке розуміння мети проведення досліджень та їх практичне застосування;

3) власний приклад педагога-керівника (наукова діяльність, активна участь у різноманітних конференціях, друкування в фахових періодичних виданнях тощо).

Отже, науково-дослідницька діяльність учнів старшої школи в умовах МАН буде ефективною, якщо вона правильно вмотивована і приносить реальну наукову та практичну користь.

Формування позитивної мотивації до науково-дослідної діяльності школярів буде успішним, якщо:

- забезпечується реалізація суб'єкт-суб'єктного підходу до учнів, заснованого на позитивній спрямованості навчального процесу;
- здійснюється наступність у формуванні досвіду науково-орієнтованої навчальної діяльності на всіх вікових етапах навчання, вибудовується система безперервної освіти;
- забезпечується включення кожного учня до спеціально організованої діяльності, що передбачає її гуманістичну спрямованість, вільний вибір, задоволення потреб школярів у самореалізації творчих здібностей;
- враховується наукова, гуманітарна і культурологічна спрямованість освіти, варіативність, проблемність, особиста значущість науково-дослідної діяльності учнів для їх самореалізації і самоствердження;
- здійснюється організаційно-методична підтримка педагогічних кадрів [2, с. 6].

Підбиваючи підсумок аналізу мотиваційної складової науково-дослідницької діяльності учнів старшої школи, необхідно відзначити, що мотивами цієї діяльності можуть виступати знання, пов'язані з проблемною, афективною, вольовою і смисловою характеристикою суб'єкта, емоційні відносини, здатні спонукати до цієї діяльності. Ми згодні з думкою О. М. Леонтєва, що і сам мотив як комплексний спонукач і регулятор науково-дослідницької діяльності володіє когнітивною функцією, яка посилюється в мотиві її зв'язком з іншими елементами підструктури мотиву [2, с. 6].

Висновки дослідження і подальші перспективи в цьому напрямку. Педагогічний досвід і практика довели: закладам позашкільної освіти належить пріоритетна роль у розвитку творчої особистості. У сучасних суспільно-політичних умовах інтелектуальні та мобільні здібності особистості набувають усе більшого значення. Підготовка учнів до науково-дослідницької діяльності в МАН – процес складний і кропіткий. Але якщо робити це вмотивовано, то можна отримати високі результати, адже творча

самореалізація учнів у процесі науково-дослідницької діяльності сприяє формуванню їх комунікативної компетентності; самостійне дослідження наукової проблеми є надійною базою для роботи над темою, що представляє інтерес саме для цього учня, забезпечує формування особистісно орієнтованого освітнього простору.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Алфімов В., Соболевська Т. Науково-дослідницька робота – розвиток творчої особистості ліцеїста / В. Алфімов, Т. Соболевська // Рідна школа - № 5 - 2000. – С. 52-53.

2. Кущенко І.Ю. Мотивація науково-дослідницької діяльності учнів – запорука успішності в навчальній і позанавчальній роботі / І.Ю. Кущенко // електронне наукове фахове видання «Теорія та методика управління освітою». - Випуск 1 – 2008 р. Режим доступу: <http://umo.edu.ua/katalogh-vidanj/elektronne-naukove-fakhove-vidannja-teorija-ta-metodika-upravlinnja-osvitoju-vipusk-1-2008>

3. Maslow A.H. Motivation and Personality. N.Y. / A.H. Maslow //. - 1954. – 400р.

4. Сидорчук Н.Г., Антонова О.Є. Мала академія наук як форма організації наукової діяльності учнів: Методичні рекомендації / Н.Г. Сидорчук, О.Є. Антонова. // – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2004. – 35 с.